

Triipe kalmuliival jääb aina vähemaks: kalmistukultuur võib sootuks hääbuda

Anu Viita-Neuhaus

postimees.ee

26. juuni 2025

Kalmistutel on aina enam hooldamata haudu. Tallinna Siselinna kalmistu tööjuht Kai Luidre ütles, et kõigi haudade saatus on see, et need jäävad saja aasta jooksul mahajäetuks. FOTO: EERO VABAMÄGI

«Kalmistukultuuri muutus on olnud suur,» tunnistas folklooriteadlane Mare Kõiva, kelle hinnangul on Eesti surnuaiad kaunid ja omanäolised.

Õhus lendlevad õrnad õied katavad maa lillevahuga. Kalmistute lõhna – elupuude sügavat aroomi – pillutab suvine loodus mööda kabeliaeda laiali.

«Minu jaoks on võõrastav näha, kuidas elupuud ja teatud küpressilised ümbritsevad elumaju. Põlvkondade kaupa on nad levitanud lahkumise, mälestuste ja surnuaia lõhna,» arutles Kõiva, kelle meelest on ka kuuseokste lõhn kuulunud surnuaeda. «Teatud sümbolite ja märkide tähendused on muutunud,» mainis ta.

Folklooriteadlane Mare Kõiva. FOTO: SILLE ANNUK

Ajatus vaikuses ei jää kõik päris endiseks.

20. sajandi algupoole tähistas jõukust nimesildiga raudrist haual. Levinud olid ka puuristid, ent need vajasisid sagedast väljavahetamist.

«Hauakivide ja -plaatide tulek tähendas murrangut. Suurele hauakivile jäeti tühje kohti, arvestades, et perekond või suguvõsa maetakse kokku,» rääkis Kõiva. Nii on see ka jäänud, samas ei piirata platse enam aiaga.

Hauad Siselinna kalmistul. FOTO: EERO VABAMÄGI

Kui enne oli paljuski vene rahvusest inimestel komme panna lapse hauale mänguasju, siis nüüd seda näeb seda üha enam ka eestlaste puhul. FOTO: EERO VABAMÄGI

Isikupärased hauaplatsid

«Väga sageli on haa juures tagasihoidlik pink, millel saab istuda, mõtelda, meenutada ja nii-öelda kadunukesega kontakti saada,» ütles Kõiva. Folklorist rõhutas, et kalmistukultuuri köitvamaid jooni on isikupära – inimesed kujundavad lähedaste haua ise.

Muinsuskaitseameti ajaloomälestiste nõunik Ilme Mäesalu nentis, et eelmise sajandi lõpu poole laialt levinud komme rehaga liivatatud hauaplatsi triibutada ja sinna geomeetrilisi kujundeid luua on kadumas.

Tasahilju on ka eestlaste kalmudele tekkinud kunstillid ja -pärjad. Mitmetel hauakividel hakkavad silma lahkunute kujud, omaks on võetud õigeusust tuntud komme siduda haua lähimale puule lindike surnu mälestuseks. Kui enne oli paljuski vene rahvusest inimestel komme panna lapseas surnu hauale mänguasju, siis nüüd näeb seda üha enam ka eestlaste puhul. Surnuaiavahid on näinud sedagi, kuidas noorelt surnud isa kalmul on laste joonistatud kaart. Surnuaeda tuuakse pärast matust ja põletamisele viimist inimese foto, mis oli ärasaatmisel puusärgi juures. «Kalmistukultuurid on hakanud omavahel ühtlustuma,» sõnas Kõiva.

Seda on kõik märganud.

Kai Luidre teab kalmistukultuuri läbi ja lõhki. Tema vanaisa, isa ja ema töötasid surnuaias ja lapsepõlves elas ta kalmistul. «See on emapiimaga kaasa antud,» tähendas ta. FOTO: EERO VABAMÄGI

Hiljuti uuendatud Tallinna kalmistute kasutamise eeskiri keelab muu hulgas augustist plastmaterjali ja tehisvalgusega küünlad. Just neid pidas suurimaks probleemiks Tallinna Siselinna kalmistu tööjuht Kai Luidre. Ta tunneb ja teab pealinna kabelimägesid risti ja põiki. Vanaisa, ema ja isa vereliini pidi on temani jõudnud kutse töötada surnuaias. «See on emapiimaga kaasa antud,» tähendas ta.

Siselinna kalmistu on 250 aastat vana ja nüüd maetakse siia vaid inimesi, kellel varasemast olemas pereplatsid. Luidre sõnul külastatakse lähedaste viimseid puhkepaiku enim hingedepäeval ja jõulupühadel.

«Inimesed käivad vähem hooldamas haudu, aina rohkem tellitakse teenust,» märkis Luidre. «Aga on ka neid platse, kus lähedane käib iga päev, ja need on korras nagu prillikivi.»

Eesti noored kalmistule eriti ei kipu, aga venelased tulevad tihtipeale koos vanaemaga.

Aastate jooksul on Luidre näinud sedagi, kuidas õed-vennad tülitsevad hauaplatside pärast või et lähedase hauakivi ilmub alles mitmekümne aasta pärast. Samas jäävad talle meelde korrad, kus eakad klassi- või kursusekaaslased käivad kellegi hauale lilli toomas.

Haud siselinnas kalmistul. FOTO: EERO VABAMÄGI

Haudad on mäletamise kohad, aga vahel mäletajaid enam ei ole. FOTO: EERO VABAMÄGI

Küünlad on ilus komme

Kalmistu hooldamise eest vastutavad töötajad on tähele pannud, et vene rahvusest inimese viimseks puhkepaikaks pannakse tihti peale plastist kunstmuru. Ehk ei ole vaja sealt umbrohtu eemaldada?

Eesti evangeelse luterliku kiriku Lõuna-Eesti piiskop Marko Tiitus tähendas, et teda häirivad patareidega küünlad – keskkonna hoidmist peaks ometi igaüks mõtestama.

«Ehtsate küünalde süütamine kalmul on ju juba iseenesest ilus komme, mis seob inimesi üle põlvkondade. Nagunii elame üsna äreval ajal, mil ka inimsuhted on igatepidi haprad, nii et mina siiski pigem ei kehtestaks liiga järske reegleid,» rääkis Tiitus. «Tänapäeva inimesel pole väga palju neid pühaduse kogemise võimalusi, seega ma ei võtaks seda ära. Minu meelest oleks lahendus see, kui plastküünlad pärast korralikult kokku korjatakse ja nõuetekohaselt käideldakse.»

«Meil on iga kalmistuvärava ees prügikonteiner,» märkis Rakvere linnavalitsuse kalmistuvaht Kalle Koidumäe. Tema sõnutsi on rohkem probleeme hoopis ehitusjäätmetega – inimesed teevad haudu ümber, aga näiteks betoon visatakse teinekord hunnikusse kuhu juhtub.

Piiskop Marko Tiitus. FOTO: ELMO RIIG

«Õnneks pole meil veel betoonist standardhaudu, mis jätavad mulje betooni valatud surnute maailmast,» lisas ka folklooriteadlane Kõiva. «Minu arvates on Eesti inimesel pieteedi- ja pühadusetunne seoses kalmistuga,» lausus Tiitus.

Asjaosaliste hinnangul jättis viie aasta eest maailma vallutanud koroonaviirus kalmistukultuurile oma jälje. «Tavapäraseid suguvõsa sündmusi polnud võimalik pidada ja siis juurdusid sellised säästuvariandid,» tähendas 26 aastat vaimulikuametit pidanud Tiitus. Lahkunu tuhastati ja väga väikeses ringis toimus tseremoonia, urn maeti alles mitme kuu pärast. «Seda, et tullakse kokku, et osaleda matuseriituses ja pärast on ühine söömaaeg, on jäänud vähemaks,» nentis vaimulik.

Koroonaajal pidid matuselised hoidma kalmistutel distantsi, keelatud oli avaldada kaastunnet käteldes või emmates. Kas just selle tõttu, aga kaduma kipub ka tava haua juures lahkunuga hüvasti jätta ja talle kolm peotäit mulda järele visata. «Matustel pole kirstukandjaid,» tõdes Koidumäe.

Piiskop sõnas, et kirstumatuseid on viimasel ajal kolmandik kuni pool kõigist matustest ning põletusmatuste osakaal kasvab.

Rakvere linnakalmistul ja Pauluse kalmistul on sel aastal toimunud 50 matust – neist 13 kirstu- ja 34 urnimatust. Viimased on toonud kaasa uue tava: lisaks ärasaatmisele kogunetakse ka urni matmisel ja lahkumispäeval. «See peegeldab mitmekesised suhteid,» nentis Kõiva.

Tiitust on kutsutud ka hauda õnnistama. «Inimene on maetud ilmalikult, aga hiljem hakkavad omaksed mõtlema, et midagi jäi puudu. Teinekord pole inimesel südames rahu või ta näeb lahkunut unes, ning siis pöörduakse vaimuliku poole küsimusega, mida saaks teha. Üks asi ongi see, et palvetame lahkunu eest,» rääkis Tiitus uue aja tavast.

Tundlikud inimesed on ka lähedasi ümber matnud. «Teistes ühiskondades on rohkem harjutud sellega, et inimene mõtleb elu ajal läbi, kuidas ta soovib, et toimitakse tema lahkumise korral. Minu soovitus on, et inimesed mõtleksid selle läbi, siis on lähedastel ka turvalisel ja lihtsam,» ütles vaimulik.

Elavatel on kokkupuuteid surnutega üha vähem, surmateemat välditakse, aga ometi on traditsioone, mis elavad.

Kõiva sõnutsi on muu hulgas enamjaolt säilinud ilus tava koguneda pärast matust peielauda, kus meenutakse lahkunut.

«Kuna see aga toimub toitlustusasutuses, siis on kadunud komme, et peiede juurde kuulus ka lõõpimine ja muusika. Vanasti oli kurbus ja rõõm läbisegi,» ütles folklooriakadeemik.

Viimastel aastatel on muutusi omajagu.

«Mõtlesin kunagi, et maamõõtjana töötades olen kõike näinud, aga ei – ka kalmistul ei suuda inimesed ühist keelt leida ja lasta surnutel rahus puhata,» sõnas Koidumäe, kes pidas viimaste aastate suurimaks muutuseks, et aina tuleb juurde hooldamata hauaplatse.

«Noored surnuaial ei käi, aga kui on noore inimese matus, siis on rahvast väga palju. Käiakse mingi ajani, siis läheb elavatel elu edasi,» arutles ta.

Kalmistupühad muutuvad

Surnuaiapähi peetakse just suvel, aga Tallinna Siselinna kalmistul seda ei korraldata. «Pole inimesi, kes käiks,» selgitas Luidre pandeemia ajast pärineva otsuse tagamaid.

«Linnades väheneb kalmistukultuuri tähtsus, see on alles väiksemates paikades. Enne surnuaiapähi tehakse hauad korda ja tullakse ka meelsasti kokku,» märkis Tiitus.

Koidumäe rääkis, et Rakvere kandis on huvi kalmistupühade vastu üsna suur, juba maikuus uuritakse, et millal toimub.

Kalmistupühadel korraldavad jumalateenistuse kohalikud kogudused. «Surnuaia keskel on plats, kus toimub teenistus. Aga mida aeg edasi, seda vähemaks jää inimesi. Paar-kolmkümmend ehk tuleb, aga kui jalutad läbi kalmistu, siis näed, et haudade juures inimesi ikka on. Eestlaslik on hoida tagaritta, aga ollakse kohal,» rääkis Tiitus.

Ta meenutas, et meie komme pidada keset suve kalmistupüha on üsna ainulaadne. «Nagu ütles peapiiskop Urmas Viilma, seda võiks UNESCO pärandi traditsiooni alla liigitada. See on meie kultuuriruumis viimased 200 aastat olnud ja kiriku poolt püüame seda elusana hoida,» rõhutas Tiitus.

Kalmistupühal on kindlaks kujunenud kord: lauldakse kirikulaule, loetakse pühakirja, lähedaste palvel mälestatakse lahkunuid nimepidi. «Hästi oluline on, et me hoiaks niisuguseid rituaale,» tähendas piiskop. «Kui jäävad sellised leinamata leinad ja nutmata pisarad inimese sisse, siis on palju raskem,» lisas ta.